

Vad kostar supen?

Andra debattomgången

Veikko Kasurinen: Yrityksen yhteiskunnallisen laskentatoimen mittaamiskokeilu – sovellus alkoholitalouteen Suomessa. Diss., Acta Universitatis Tamperensis, ser. A vol. 318, Tampere 1992. (With English Summary: Corporate Social Accounting: A Measuring Experiment – applied to the production, trade and consumption of alcohol in Finland.)

År 1991 utkom i Norden två böcker som beskriver de problem som uppstår då man försöker beräkna de totala kostnader som alkoholen förorsakar samhället. Båda böckerna är en direkt fortsättning på den diskussion som fördes i början av 1980-talet. Anders Johnsons "100 miljarder kostar supen" är en kompletterad och uppdaterad utgåva av den uppmärksammade bok han gav ut för åtta år sedan (Johnson 1983). Den första halva delen av Veikko Kasurinen doktorsavhandling bygger i sin tur på de erfarenheter författaren fick då han, för ett betänkande som blev färdigt 1978, gjorde en kostnadsberäkning av alkoholens skadeeffekter i Finland — senare utökade också med erfarenheterna från ett speciellt projekt om alkoholekonomi (Alkoholkommitténs betänkande. Kommittébetänkande 1978:33; Kasurinen 1980, 1985). Jag kommer i det följande enbart att behandla Kasurinen avhandling, och berör endast flyktigt den övriga diskussionen om alkoholskadornas samhälleliga kostnader.

Veikko Kasurinen definierar sitt

forskningsproblem på följande sätt (s. 11): "Hur kan man skapa en systematik, som stöder sig på ett företags sociala bokföring, och med vars hjälp man kan mäta och redovisa ifrågavarande företags effekter för hela ekonomin och för inkomstfördelningen?". Undersökningen hänför sig m.a.o. klart till företagsekonomins område och berör möjligheterna att utvidga tillämpningen av bokföringen och dess principer.

Avhandlingen består av tre delar. Först beskrivs den forskning som finns om samhällelig, eller social, bokföring, och detta med tanke på både teoretiska och tillämpade synpunkter. Därefter presenteras två mätexperiment, där exempel företaget i bägge fallen utgörs av det finländska alkoholmonopolet Oy Alko Ab. Det första experimentet är en kalkyl över företaget totala ekonomiska effekter (dvs. ur både national-ekonomisk och samhällelig synvinkel). I det andra mätexperimentet analyseras hur företaget inkomster ("den fördelningsbara realinkomst som uppstår på basen av förädlingsvärdet"; Kasurinen 1991, 418) fördelas mellan olika intressenter, dvs. personalen, den offentliga makten och finansierarna.

Förutom forskningsöversikten och de två mätexperimenten vill författaren med sitt arbete erbjuda en konkret utgångspunkt för en fortsatt diskussion om företagets samhällseffekter, och om hur man kan mäta dem. Han försöker därför också vidareutveckla den sociala bokföringens teori och metodik (s. 12). Kasurinen pekar i dethär sammanhanget på att beräkningar av företagets externa effekter håller på att utvecklas till ett tyngdpunktsområde inom bokföringen. Han nämner som exempel försöken att beakta också mil-

jökonskvenserna i form av "gröna bokslut", eller s.k. "green accounting".

Med tanke på den diskussion som förts bland alkoholforskarna är det första mätexperimentet viktigast, och den analys av begrepp och mätmetodik som är förknippat med detta. Kasurinen upprepar i själva verket här de resultat han framförde redan 1978. Den här gången är redovisningen emellertid betydligt utförligare, och författaren tillfogar nu en omfattande analys av de begreppsliga problem som sammanhänger med konstruktionen av mätinstrumenten.

Det är alltså skäl att observera att Kasurinen inte presenterar några nya siffror om dagens situation. Enligt honom är det inte nödvändigt att uppdatera siffermaterialet i en undersökning där mätexperimentet närmast fungerar som ett exempel. Och att beskriva dagens situation kan inte bestå av enbart en uppdatering av materialet, utan kräver en omfattande och grundlig dattainsamling och analys. Det förefaller alltså som om Kasurinen på denna punkt skulle ha betydligt fler reservationer än sin svenska forskarkollega Johnson, som i sin nya bok uttryckligen konstaterar att han gör "en uppdatering av beräkningarna" (Johnson 1991, 7). Men eftersom Kasurinen nu grundligt har presenterat principerna i sin bokföringsmodell, hade det nog varit välkommet med en tillämpning av den också på dagens situation.

Kasurinen resultat ifråga om alkoholens — eller rättare sagt Oy Alko Ab:s — samhällsekonomiska balans är inte direkt jämförbara med Johnsons siffror. Det är t.ex. uppenbart att kalkylerna gjorts utgående från olika principer. Annars går det inte att förklara

den stora skillnaden mellan deras siffror. När Johnson i sin undersökning, på basen av statistik från år 1981, kom till att spriten kostade Sverige 50 miljarder kronor, kommer Kasurinen, med statistik från 1978, till att motsvarande summa för Finlands del var 2 miljarder mark — en skillnad som ju nog är tämligen stor. De viktigaste orsakerna till differensen ligger antagligen i de olika sätten att beräkna de alkoholbetingade produktionsförlusterna och sjukkostnaderna.

De färskaste böckerna av Kasurinen och Johnson kommer kanske att blåsa nytt liv i debatten om det möjliga respektive omöjliga i att försöka mäta alkoholens samhällseliga effekter (jfr Kosonen m.fl. 1980; Österberg 1984). Det är åtminstone för forskarna antagligen hälsosamt att också i offentligheten vara tvungna att fundera på trovärdigheten i sina resultat. Ur den här synvinkeln är Veikko Kasurinen grundliga analyser av stor betydelse som analytiska redskap. Men de löser inte problemen i sig: vad kostar ett människoliv?; vad har förorsakats av alkoholen, och vad har inte det?; vad betyder produktionsbortfall i ett land plågat av arbetslöshet? etc. Anders Johnson bemö-

ter i sin nya bok för egen del en del av den kritik han fått (Johnson 1991, 57-63). Det är att hoppas att också andra forskare på området igen deltar i debatten.

Ur en lekmanasynvinkel kan man ibland inte låta bli att förvåna sig över att det gjorts så oerhört få beräkningar över de totala samhällskostnaderna för olika företeelser i vårt samhälle; alkohol och tobak är givetvis paradexemplen. Men var dröjer motsvarande kalkyler ifråga om exempelvis trafiken, idrotten och turismen? Lika förvirrad blir man av att personer med företags-ekonomisk pondus kan framlägga siffror som går i helt olika riktning. De svenska ekonomisterna Hjalte och Lyttkens (1991) har nyligen presenterat beräkningar, enligt vilka rökarna borde belönas för sin synd, i stället för att som nu bestraffas: dessa flitiga skattebetalare, som förstår att lämna denna världen relativt snart efter sin pensionering, är ju något av idealmedborgare i ett välfärdssamhälle. Det verkar alltså finnas allt skäl att fortsätta diskussionen, såväl om den utvidgning av det företagsekonomiska tänkandet Kasurinen företräder som om problem i anslutning till finansieringen av väl-

färdssamhället och nationalekonomin som helhet.

Jussi Simpura

övers: TR

REFERENSER

Hjalte, Krister & Lyttkens, Carl Hampus: Dags att subventionera rökning? Ekonomisk Debatt 5:423-429, 1991

Johnson, Anders: 50 miljarder kostar supen. Sober förlag, Stockholm 1983

Johnson, Anders: 100 miljarder kostar supen. Sober förlag, Stockholm 1991

Kasurinen, Veikko: Kostnaderna för alkoholskador år 1978. Alkoholpolitik 43 (4):107-114, 1980

Kasurinen, Veikko: Yrityksen yhteiskunnallisen laskentatoimen mittaamiskokeilu — sovellus alkoholitalouteen Suomessa. (Ett försök att skapa en modell för ett företags sociala bokföring — med en tillämpning på alkoholekonomin i Finland) Liiketaloudellinen Aikakauskirja (Företagsekonomisk Tidskrift) 4:415-421, 1991

Kosonen, Pekka & Partanen, Juha & Österberg, Esa: Att beräkna alkohol-kostnader — logik och problematik. Alkoholpolitik 43:115-126, 1980

Österberg, Esa: Kostar supen 50 miljarder? Alkoholpolitik. Tidskrift för nordisk alkoholforskning 1 (1):49-52, 1984.

